

УДК 22:241:351.01

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v045.2023.9>

О. А. Спис

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9439-8512>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та історії науки і техніки

Державного університету інфраструктури та технологій

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: РЕАКЦІЯ ЛІДЕРІВ ХРИСТІЯНСЬКОГО СВІТУ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ АГРЕСІЇ 2022 Р.

Постановка проблеми. Найтяжчі випробування завжди актуалізують морально-духовні питання. У цьому контексті не стала винятком і російсько-українська війна. Ця війна миттєво викрила гуманітарну кризу постмодерного суспільства, про яку можна сказати словами відомого сучасного українського філософа С. Чаплигіна, як про «руйнування класичних опозицій: «добро-зло», «істина-брехня», «прекрасне-погоне» [7]. Від Церкви, як найвищого морального авторитету, очікувалася однозначна оцінка засудження такого явища, як рашизм. У цьому контексті важливим дослідженням є вивчення позиції провідних світових лідерів різних християнських конфесій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Що стосується аналізу позицій найвідоміших релігійних лідерів стосовно повномасштабного вторгнення Росії в Україну, то за два роки війни вийшло чимало наукових доробок вітчизняних науковців і богословів. Це праці О. Сагана, Л. Филипович, О. Горкуші, Г. Кулагіної, М. Васіна та ін., також різноконфесійних богословів – К. Говоруна, О. Мороза, Ю. Підлісного, М. Черенкова, Р. Соловія та ін. Проте більшості з них аналізували позицію лише одного чи декількох релігійних лідерів, тоді як для розуміння цілісної картини релігійних оцінок важливо проаналізувати позицію провідних християнських лідерів в цілому.

Мета статті – на основі контент-аналізу заяв, інтерв'ю, проповідей українських та світових релігійних лідерів дати критичну оцінку позицій християнського духовного проводу стосовно російсько-української війни у період першого року російської агресії – 2022 року.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна відкрита агресія Росії проти України, яка розпочалася 24 лютого, нагадала людству, що такі питання як право на життя, свободу, гідність, справедливість є питаннями надзвичайно стійкими і ціннісними, які не можна ігнорувати. Як виявляється, якими б не були епохи – домодерну, модерну чи постмодерну, таке явище як зло існує. На певний час відступивши, воно набирає оберти через різні дії, реакції, події, щоб знову проявитися. Зло «замаскувалося» у різних фор-

мах – у толерантних парламентах, безвідповідальних виборах у різних суспільствах, байдужості людей до правди й істини, у прийнятті постмодерного посилу, що у кожного своя правда. Цивілізований європейський світ був приспаний, щоб виростити такого монстра як «колективний путін», що привело до такої нової форми зла ХХІ ст. з черговим -измом, як рашизм [14, с. 115]. Путін 22 роки правив зі схвальністю Заходу. Керівництво інших країн не бентежила кров на їхніх грошах, політики цілувалися з тим, кого вони тепер хочуть оголосити джерелом зла. Європа вирощувала зло, погодившись із ним.

Тож у трагедії російсько-української війни багато «учасників». Ними є цілі країни, інституції й окремі особистості. Дослідження причин війни і подальших реакцій на цю війну кожного з «учасників» має вагоме значення для гуманітаристики ХХІ ст. Церква, яка безумовно є однією з фундаментальних інституцій, являє собою особливий інтерес для подальших вивчень. Важливим завданням у цьому контексті є з'ясування позицій під час російсько-української війни деяких найвідоміших очільників церков.

Нагадаємо, що одним із головних призначень Церкви, яким вона повинна суттєво вирізнитися з-поміж інших інституцій, – це бути голосом Бога у суспільстві, найвищим моральним авторитетом. Проте домінантна церква в Росії не лише не намагалася засуджувати тоталітарний руйнівний імперський режим, але й всіляко його підтримувала. Російське православ'я, виражене РПЦ, через зрощення з владою не тільки зовсім втратило здатність «засоловати» суспільство, а більше того – стало слухняною структурою, керованою російською державною політикою руйнації і смерті. Псевдохристиянство – християнство без Бога, привело Росію до зла у чистому вигляді, де символом віри є бачити світ у вогні. Російська православна церква – це імітація християнства. Невігластво та відсутність критичного мислення ввело вірних у літургійний сон, якими стало легко маніпулювати [14, с. 113]. Патріарх Кирило не просто ніколи не йшов наперекір злочинним діям влади, засуджуючі її, а навпаки, – благословляв її на злочини. У цьому контексті варто згадати

як російський патріарх назвав війну у Сирії «священною» [12].

У ситуацією з Україною цей очільник церкви благословив на війну військових, подарувавши командувачу Росгвардії Віктору Золотову ікону. Ще через певний час Кирило назвав «священною» і війну в Україні [Там само]. Тож Російська Православна Церква є інституцією, на якій лежить велика відповідальність за розв'язану Путіним війну.

«Духовний градус» російсько-українська війна виявила і в протестантського проводу найбільших об'єднань і союзів в Росії. Для керівництва російських церков, на відміну від українських, правда і свобода не стали ключовими принципами євангельської етики протягом 30 років після розвалу СРСР. Зазначимо, що для українських протестантів ці принципи відігравали найважливішу роль, надаючи сенс долученню до політичної боротьби у Помаранчевій революції та Революції Гідності. Керівники ж російських об'єднань і союзів виявилися настільки зорієнтовані на політичні кола і затягнуті в політичну гру, що, не знайшовши можливості відділити добро від зла, правду від обману, війну в Україні так і не засудили, своїх українських братів не підтримали. Так, голова російського об'єданого союзу християн віри євангельської (п'ятидесятників) Сергій Ряховський 29 березня на круглому столі в Держдумі РФ заявив свою позицію стосовно російсько-української війни, чітко висловившись: «...іншої можливості захистити правду у нас немає» [3].

Давати біблійну та моральну оцінку воєнним злочинам російської армії категорично відмовився і відомий у світовому протестантизмі пастор численної московської церкви «Добра звістка» Рік Ренер, обравши, за словами богослова Р. Соловія «страусину» позицію [6]. І хоча в Україні є декілька дочірніх церков «Доброї звістки», проте пастор не став на бік правди, підтримуючи українських протестантів, а чітко заявив, що конфліктні ситуації, які є у світі не коментує і російсько-українська війна не буде винятком.

Своє справжнє обличчя під час війни висвітлила і Українська Православна Церква (УПЦ) на чолі з митрополитом Онуфрієм. Ця церква виявила себе проросійською організацією, яка з наданими кафедрами для пропаганди «руського міра»; з церковними спорудами і монастирями для зброї ворога, не засудила патріарха РПЦ Кирила за його підтримку війни і не визнала Росію країною-агресором. Низка обшуків СБУ Києво-Печерської лаври і епархій цієї церкви додали ще більше підтверджень, що УПЦ є російським агентом, яка, до всього, ще й переховувала російських громадян [15].

Що стосується, західного християнського світу в цілому, то на початку війни він був нала-

штований надзвичайно пацифістично. І тільки пізніше він приходив «до розуміння того, що ця війна не спровокована Україною, і це дає право Україні на справедливий самозахист, а самозахист потребує відповідних засобів», – як зазначив голова Комісії УГКЦ у справах родини та мирян, завідувач кафедри політичних наук Українського Католицького Університету доктор Юрій Підлісний [17].

Заполітизовану проросійську позицію проявив і досить довго продовжував це робити й Ватикан. Перш за все це простежувалося через низку дій Папи. Розпочавши з придуманого сценарію спільного несення хреста росіянку і українку під час Хресної дороги в римському Колізеї, і продовживши відмовою відвідати Україну і заявами про «великий російський народ», Понтифік намагався зіграти роль миротворця, усуваючися від чіткого засудження зла, яким є Росія. Такі його рішення і висловлювання, безумовно, є образливими перш за все для християнського світу в Україні, серед якого 5 млн. католиків.

Блаженніший Святослав рішення Папи, що стосувалося спільного несення хреста, толерантно назвав передчасним намаганням примирити Україну з Росією. Адже, яке може бути прощення без вибачення? Прощення однієї сторони без покаяння іншої приводить до безкарності зла, зрощення більшого звіра. Пропонований акт посвяти, де і нападник, і жертва ототожнюються «... означає повну відмову від розрізнення тих, що чинять добро та коять зло. Близьким до цієї позиції є заклик московського патріарха кіріла молитися за «Святую Русь». Канон молебний до Пресвятої Богородиці» [2].

У контексті політики Ватикану варто пригадати й кардинала П'єтра Пароліна, Держсекретаря Ватикану, який 7 та 8 квітня 2022 р. у своїй заяві висловлював побоювання щодо ескалації конфлікту, коли Захід постачатиме в Україну зброю. Крім цього, як зазначав о. професор богослов'я, д-р, священник УГКЦ Томас Марк Немет: «Медійною катастрофою виявився і той факт, що Папа Франциск у зв'язку з війною в Україні написав у Твіттері 4 квітня того ж, першого року війни: «*Ми всі винні!*»; через три дні служба «Vatican-News» подала згадане повідомлення Пароліна із фотографією 2015 року (!), де усміхнений Франциск тисне руку Путіну» [13]. «Мені видається, – пише богослов, – що Ватикан застиг на застарілому тлумаченні України та Росії як одного цілого. Це проявилось особливо в акті посвяти обох держав Непорочному Серцю Марії 25 березня. У зв'язку з теперішньою російською агресією, що спрямована проти самого існування України, наратив про єдність цих народів виступає однією з ідеологічних складових нинішньої катастрофи» [Там само].

Навіть і через 9 місяців після початку війни у інтерв'ю щомісячному єзуїтському журналу «Америка», яке було записано 22 листопада, Папа Франциск не засудив конкретно дії Путіна, розмито сказавши: «Чому я не називаю Путіна? Тому що це не потрібно; це вже відомо. Однак іноді люди чіпляються за деталі. Всі знають мою позицію, з Путіним чи без Путіна, не називаючи його імені» [10].

Не можна минути й інтерв'ю архієпископа, очільника РКЦ у Львові М. Мокшицького італійської газеті «Avenire», наданого у Львові майже через 9 місяців війни, в якому конкретно і чітко прозвучала проросійська позиція. Римо-католицький служитель заявив, що в Україні повинна бути російська мова державною і що церква УПЦ є народною церквою [16].

Здавалося б, що розрізнення добра і зла, виголошення правдивих оцінок є природньою справою Церкви і прямим обов'язком. Проте, як виявилось, в перші тижні війни і Вселенський Патріарх Варфоломій, так як і Папа Франциск хоч і закликав до миру, але Росію країною-агресором не назвав. Ці два очільники традиційних церков, провідні лідери у християнському світі, – як пише дослідник Е. Бердник, – відкрито не дали жодної моральної оцінки діям предстоятеля РПЦ патріарха Кирила, який, не криючись, багатьма способами підтримав війну Росії проти України» [1, с. 12]. Тільки пізніше патріарх Варфоломій назвав цю війну «нечестивою і диявольською» [12]. Але, зазначимо, що на прохання митрополита Київського та всієї України Епіфанія скликати Всеpravославний собор для засудження патріарха Кирила, Патріарх Варфоломій так і не відреагував. Православні українці так і не дочекалися «засудження з боку повноти Православ'я» слів та дій Московського патріарха Кирила, «який з амвону підтримав війну проти України» [8].

Відстоювати правду, як з'ясувалося, втратили здатність і деякі емігрантські протестантські церкви на Заході, очолювані українськими пасторами. Гонитва за масштабністю Союзів чи Об'єднань, вірянами яких є багато росіян, стала основною причиною відступу від правди. Так, відомий О. Шевченко – засновник, колишній пастор і нинішній служитель церкви «Дім хліба» у Сакраменто (США) у перших проповідях після початку російсько-української війни назвав війну злом в цілому, проте чіткого позначення Росії як країни-агресора, так і не надав. А пізніше, у одному з інтерв'ю, О. Шевченко сказав: «Кожний єпископ з кожного боку занадто націоналізований» [11], відмовляючися засудити провладну позицію російських єпископів у підтримці війни.

Іншою причиною відстороненого ставлення пасторів із західних слов'янських протестантських церков до війни в Україні виявилася пози-

ція «церква поза політикою», за основу якої беруться слова з Святого Письма, Рим. 13:1-7: «... немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога». Таку позицію відомий український протестантський богослов М. Черенков називає елементарною безграмотністю стосовно Біблії, «культурою пристосуванства і підлабузництва, рабства і страху», «байдужістю стосовно постраждалого ближнього» [18].

Це далеко неповне дослідження позицій і вчинків деяких відомих світових релігійних лідерів дає можливість зробити висновок, що заполітизованість, страх та байдужість стали фундаментом для відступу від внутрішнього імперативу надати біблійно-моральну оцінку такому явищу як путінізм. Перераховане вище «є вагомими чинниками, що дозволило виникнути рашизму як новому прояву зла у ХХІ ст. зі старим «измом» [14, с. 115]. Відступ від правди релігійних лідерів під час російсько-української війни ХХІ ст. виявлено: 1) у боязні потрапити під немилість світської влади (ситуація з російськими або проросійськими лідерами), 2) у заграванні з сильними світу цього (позиція Папи), у гонитві за кількістю вірян, пристосуванстві (позиція протестантських служителів).

Література

1. Бердник Едуард. Церква на шляху до реальності // ПАТРІАРХАТ ч. 2-3 (березень – червень). 2022. С. 12–14.
2. Блаженніший Святослав: Україна переможе, бо зло завжди зазнає поразки URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/04/24/7341699/> (дата звернення: 29.01.2024).
3. Виступ С. Ряховського 29 березня URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=679057699876699&ref=sharing> (дата звернення: 28.01.2024).
4. Голоси з Руїн. Звернення представників українських євангельських богословських закладів освіти з приводу війни Російської Федерації проти України. URL: <https://bit.ly/ukrevangeleduappeal-ukr> (дата звернення: 25.01.2024).
5. Матеріали твітер-сторінки Дмитра Кулеби 10 квітня
6. URL: <https://twitter.com/DmytroKuleba/status/1513080148672880643> (дата звернення: 18.01.2024).
7. Матеріали фейсбук-сторінки Романа Соловія 13 квітня URL: <https://www.facebook.com/roman.soloviy/posts/10159918546204483> (дата звернення: 13.01.2024).
8. Матеріали фейсбук-сторінки Сергія Чаплигіна 14 квітня URL: <https://www.facebook.com/S.M.Chaplygin/posts/4867427189973299> (дата звернення: 14.01.2024)
9. Митрополит Епіфаній у листах до предстоятелів Церков висловив сподівання щодо засудження дій очільника РПЦ Кірила URL: <https://df.news/2022/04/26/mytropolyt-epifanij->

u-lystakh-do-predstoiateliv-tserkov-vyslovyv-perekonannia-shchodo-zasudzhennia-ochilnyka-rpts-kirila/ (дата звернення: 15.01.2024)

10. Звернення від XXXVI З'їзду Російського Союзу Євангельських християн-баптистів URL: <https://irp.news/rossijskie-baptisty-izbrali-predsedatelja-i-obratilis-k-putinu-2/> (дата звернення: 28.01.2024).

11. Папа пояснив, чому він іноді обтічно говорить про Путіна, Росію та її агресію проти України URL: https://risu.ua/pid-novoyu-kahovkoju-znajshli-vbitimidiyakona-miscevoyi-cerkvi-yevangelistiv-ta-jogo-sinavikradenih-okupantami_n134320 (дата звернення: 28.01.2024).

12. Пастор Олександр Шевченко. Роль церкви у війні Росії і України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jfbCANnobPs> (дата звернення: 29.01.2024).

13. Патріарх Кирило благословив війська РФ на війну проти України.

14. Як це сталось URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60720034>

15. (дата звернення: 24.01.2024).

16. Рим та Україна. Розважання Томаса Марка Немета над Страсним тижнем//URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/rum-ta-ukrajina-rozvezhannya-tomasa-marka-nemeta-nad-strasnym-tyzhnem/> (дата звернення: 19.01.2024).

17. Спес О. Російсько-українська війна через призму релігієзнавчого осмислення // International scientific conference «The study of topical issues of modern society from the perspective of history, political science, sociology and philosophy»: conference proceedings (August 30–31, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. P. 112–116.

18. СБУ знайшла проросійську літературу, мільйони готівки та «сумнівних» громадян РФ у приміщеннях УПЦ МП URL: https://risu.ua/sbu-znajshla-prorosijsku-literaturu-miljoni-gotivkitasumnivnih-gromadyan-rf-u-primishchennyah-upc-mp_n134166 (дата звернення: 29.01.2024).

19. Скандальні заяви про російську мову архієпископа Мокшицького. Богослов Юстин Бойко пояснює

20. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=UOcLrrLBwvw> (дата звернення: 20.01.2024).

21. Християни світу і війна Росії з Україною. Інтерв'ю з Юрієм Підлісним /

22. URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/stattizhurnaluhrystyany-svitu-i-vijna-rosiji-z-ukrajinoju/> (дата звернення: 19.01.2024).

23. Церква на війні: заокеанський фронт / Колонка Михайла Черенкова URL:

24. https://risu.ua/cerkva-na-vijni-zaokeanskij-front_n133508 (дата звернення: 29.01.2024).

Анотація

Спес О. А. Позиція деяких найвідоміших християнських лідерів стосовно російсько-української війни. – Стаття.

У статті досліджено позицію деяких українських та світових релігійних лідерів стосовно російсько-української війни у період першого року російської агресії 2022 року. Здійснено контент-аналіз заяв, інтерв'ю, проповідей найвідоміших очільників церков у християнському світі – доміантної

церкви у Росії – Російської Православної Церкви (РПЦ), Української Православної Церкви – (УПЦ), Римо-Католицької Церкви (РКЦ) та деяких найчисленніших протестантських об'єднань і союзів в Росії та за кордоном. Окремо проведено аналіз оцінок богословів, релігієзнавців щодо позиції релігійних лідерів. З'ясовано, що християнський провід зазначених християнських організацій або ж не засудив дії Росії стосовно розв'язання війни в Україні, або чітко не надав морально-біблійної оцінки Росії як країні-агресору.

З'ясовано, що російсько-українська війна висвітлює моральну кризу церков. Однією з вагомих причин моральної кризи стало «зрощення Церкви з політикою». Заполітизованість, страх, продиктований відступом від правди – надання морально-біблійної оцінки такому явищу як путінізм, є вагомими чинниками, що дозволило виникнути рашизму як новому прояву зла у XXI ст. Протилежною причиною виявилася позиція «церква поза політикою», що привело до культури пристосуванства і підлабузництва, «зручного християнства», яке не потребує гострої реакції на свавілля зла.

Встановлено, що в питанні оцінки російсько-української війни російські релігійні лідери виявили неспроможність надати справедливую оцінку, що зумовлено міцним «зрощенням» церкви зі світською владою. Позиція Ватикану на чолі з Папою виявила «загравання» з сильними світу цього і переслідування своїх інтересів. Протестантські служителі у Росії та деякі пастори з України, які очолюють російськомовні емігрантські церкви у Західному світі, не бажаючи втрачати російську когорту вірян, висловили позицію «церква поза політикою», що стало причиною пристосуванства і байдужості.

Ключові слова: російсько-українська війна, найвідоміші світові релігійні лідери, морально-біблійна оцінка, принципи євангельської етики, правда.

Summary

Spes O. A. The position of some of the world's most famous religious leaders on the russian-ukrainian war. – Article.

The article examines the position of some Ukrainian and world religious leaders on the Russian-Ukrainian war during the first year of Russian aggression in 2022. A content analysis of statements, interviews, and sermons of the most famous church leaders in the Christian world – the dominant church in Russia, the Russian Orthodox Church (ROC), the Ukrainian Orthodox Church (UOC), the Roman Catholic Church (RCC), and some of the most numerous Protestant associations and unions in Russia and abroad - was carried out. Separately, the author analyzes the opinions of theologians and religious scholars on the position of religious leaders. It was found that the Christian leadership of these Christian organizations either did not condemn Russia's actions in unleashing the war in Ukraine or did not clearly provide a moral and biblical assessment of Russia as an aggressor country.

It has been found that the Russian-Ukrainian war has highlighted the moral crisis of the churches. One of the significant reasons for the moral crisis was the

"fusion of the Church with politics. Politicization, fear, dictated by the deviation from the truth – giving a moral and biblical assessment of such a phenomenon as Putinism, "are important factors that allowed the emergence of racism as a new manifestation of evil in the twenty-first century. The opposite reason was the position of "the church outside politics," which led to a culture of adaptation and sycophancy, a "convenient Christianity" that does not require a sharp reaction to the arbitrariness of evil.

It is established that when it comes to assessing the Russian-Ukrainian war, Russian religious leaders have shown themselves unable to provide a fair assessment,

which is due to the strong "fusion" of the church with secular authorities.

The position of the Vatican, headed by the Pope, has revealed "flirting" with the powers that be and pursuing their interests. Protestant ministers in Russia and some pastors from Ukraine who lead Russian-speaking emigrant churches in the Western world, not wanting to lose the Russian cohort of believers, expressed the position of "church outside politics," which led to adaptation and indifference.

Key words: Russian-Ukrainian war, the world's most famous religious leaders, moral and biblical assessment, principles of evangelical ethics, truth.